https://doi.org/10.63356/stes.hum.2026.018 УДК 781.7:784.4(487.6Bileća)

SAVREMENA VOKALNA PRAKSA BILEĆE SAGLEDANA KROZ REPERTOAR DVIJE PJEVAČKE GRUPE

Autor: ANA LOJPUR
e-mail: ana.lojpur@student.au.unibl.org
Mentor: dr Dragica Panić Kašanski, vanredni profesor
Katedra za etnomuzikologiju i muzikologiju
Akademija umjetnosti Univerziteta u Banjoj Luci

Uvod: Predmet istraživanja ovog rada su savremeno izvođenje i repertoar tradicionalne vokalne muzike Bileće, koji se sagledavaju u odnosu na osnovne i karakteristične oblike tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine. Istraživanjem su obuhvaćene dvije ženske pjevačke grupe – etno grupa i ženska pjevačka grupa, različite po repertoaru i odnosu prema zavičajnoj pjesmi, odnosno poimanju tradicionalne muzike.

Cilj: Rad je urađen sa ciljem da bi se prikazale najistaknutije karakteristike tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine, ispitao odnos dvije istraživane grupe prema savremenoj praksi tradicionalnog pjevanja i utvrdio razlog različitog izbora njihovog repertoara. Posebna pažnja posvećena je njihovom poimanju tradicionalnog pjevanja u savremenom kulturnom kontekstu.

Materijal i metode: S obje pjevačke grupe je, u više navrata, obavljeno snimanje muzičko-folklorne građe. Prikupljeni podaci su sistematizovani u programu Microsoft Word, dok su muzički primjeri transkribovani i obrađeni u programu Sibelius. U toku terenskih istraživanja korištene su: induktivna metoda prikupljanja podataka uz metode posmatranja i intervjua (intervjui su bili slobodnog tipa). Takođe, u radu su primijenjene i analitička, deskriptivna i komparativna metoda.

Rezultati: Pomenuto istraživanje je pokazalo da ove dvije pjevačke grupe nisu jednako pozicionirane u odnosu na osnovne i karakteristične oblike tradicionalnog pjevanja u Istočnoj Hercegovini. Dok je repertoar ženske pjevačke grupe veoma blizu tim oblicima, repertoar etno grupe znatno je širi i udaljeniji od tih oblika. Međutim, u izvođenju pjesama etno grupe prisutne su brojne karakteristike tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine.

Zaključci: Uvid u repertoar, način izvođenja i poimanje tradicije dviju pjevačkih grupa omogućio je sagledavanje različitih oblika savremene vokalne tradicionalne prakse Bileće. Ženska pjevačka grupa njeguje pjesme koje pripadaju tradiciji njihovog zavičaja, posebno hercegovačku gangu, dok etno grupa izvodi pjesme iz različitih krajeva šireg srpskog kulturnog prostora. Iako etno grupa naglašava izvođenje stilizovanog repertoara, u njenim izvedbama mogu se prepoznati pojedini elementi lokalnog muzičkog nasljeđa.

Ključne riječi: tradicionalna muzika; vokalna praksa; Bileća; etno grupa; pjevačka grupa; ganga; istraživanje

UVOD

Predmet istraživanja ovog rada su savremeno izvođenje i repertoar tradicionalne vokalne muzike Bileće, koji se sagledavaju u odnosu na osnovne i karakteristične oblike

tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine[1]. Nakon šireg istraživanja vokalnih oblika tradicionalne muzike Istočne Hercegovine, za studiju slučaja predstavljenu u mom diplomskom radu[2] odabrane su dvije pjevačke grupe koje se razlikuju po repertoaru i odnosu prema zavičajnoj pjesmi. Upravo te razlike predstavljaju osnov za razmatranje njihovog različitog poimanja tradicionalne muzike.

Riječ je o Etno grupi *Vasilisa* i Ženskoj pjevačkoj grupi Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević*. Obje grupe djeluju na području Bileće, koja je odabrana kao lokalitet terenskog istraživanja, između ostalog, i zbog moje lične povezanosti s ovim gradom, u kojem sam rođena i odrasla. Ova okolnost predstavljala je dodatni motiv za istraživanje lokalne muzičke tradicije, ali je istovremeno zahtijevala nastojanje da se predmetu istraživanja pristupi analitički i uz potrebnu istraživačku distancu.

Kriterijumi za izbor vokalnih grupa bili su sljedeći:

1. Način na koji se grupe predstavljaju i određuju svoj odnos prema tradicionalnoj muzici (kao etno grupa i pjevačka grupa);
2. Da li navedena izvođačka tijela njeguju i izvode tradicionalnu muziku užeg ili šireg zavičaja;
3. Način izvođenja i prisustvo karakteristika tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine;
4. Njihovo poimanje tradicionalnog pjevanja u savremenoj kulturi.

Repertoar Etno grupe *Vasilisa* prvenstveno je zasnovan na pjesmama iz različitih krajeva šireg srpskog kulturnog prostora, među kojima su: Zapadna Bosna, Grmeč, Kosovo i Metohija, Južna Srbija, Bujanovac, Makedonija, Crna Gora, Knin i Lika, kao i četiri pjesme iz Istočne Hercegovine. Prema iskazima članica, grupa ove pjesme prilagođava vlastitim estetskim mjerilima i na taj način oblikuje muzički repertoar šireg područja srpskog kulturnog prostora.

S obzirom na to da članice grupe *Vasilisa* nisu muzički obrazovane i ne poznaju notno pismo, pjesme usvajaju na način karakterističan za tradicionalnu muzičku kulturu – slušanjem, ponavljanjem i usmenim prenošenjem. Međutim, prema njihovim iskazima, repertoar najčešće usvajaju putem audiovizuelnih snimaka dostupnih na platformi *YouTube*. Za razliku od tradicionalnog modela prenošenja muzičkog znanja, u kojem su ključnu ulogu imali pripadnici starijih generacija, u njihovom slučaju tu ulogu preuzimaju digitalni sadržaji, odnosno audiovizuelni snimci. Na taj način, tradicionalni princip učenja slušanjem opstaje, ali se mijenja njegov posrednik – umjesto neposrednog prenosa između generacija, muzički repertoar se usvaja posredstvom savremenih digitalnih medija. Internet tako postaje posrednik u procesu usvajanja i reprodukovanja tradicionalnog muzičkog materijala.

Nasuprot tome, Ženska pjevačka grupa Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* u analiziranom repertoaru izvodi pjesme koje pripadaju muzičkoj tradiciji njihovog zavičaja i koje same članice nazivaju *hercegovačkom gangom*.

---

1 Najjasniju sliku o tradicionalnom pjevanju Istočne Hercegovine, čiji rad i danas predstavlja važnu osnovu za proučavanje tradicionalne muzike, daje bosanskohercegovački etnomuzikolog Cvjetko Rihtman. Rihtman je na osnovu svojih terenskih istraživanja u Istočnoj Hercegovini konstatovao dvije narodne muzičke tradicije. Prva bi bila slična starobosanskoj, te se može sagledati kao jedna od njenih varijanti, a druga je malovaroška tradicija, koju, kao i u Bosni, nalazimo ne samo po gradovima i po većim naseljima, nego i izvan njih uz prometnije puteve (Rihtman, 1962, str. 75).

2 Ovaj rad zasnovan je na terenskom istraživanju sprovedenom za potrebe diplomskog rada *Savremena vokalna praksa Bileće sagledana kroz repertoar dvije ženske pjevačke grupe*, Akademija umjetnosti u Banjoj Luci, Katedra za etnomuzikologiju i muzikologiju, 2020; Mentor: dr Dragica Panić Kašanski, vanredni profesor.

Izbor ove dvije grupe omogućava poređenje različitih odnosa prema tradicionalnoj muzici, posebno u pogledu izbora repertoara, odnosa prema zavičajnoj pjesmi i načina prilagođavanja tradicionalnog muzičkog materijala savremenom izvođačkom kontekstu. Pri tome se pripadnost određenoj tradiciji ne posmatra samo kroz izbor pjesama, već i kroz način njihovog izvođenja.

Kako bi se savremeni oblici izvođenja i repertoar mogli adekvatno razumjeti i sagledati u širem kontekstu muzičke tradicije ovog prostora, na početku rada biće predstavljeni osnovni oblici tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine kao istorijski i muzički okvir za analizu savremene vokalne prakse. Ove karakteristike poslužiće kao osnova za analizu savremenih izvedbi dviju istraživanih grupa.

Cvjetko Rihtman je na prostoru Istočne Hercegovine zabilježio dvije muzičke tradicije: starobosansku i malovarošku. Kada govori o starobosanskoj tradici, riječ je o tradiciji u kojoj su u Rihtmanovo doba bile sačuvane mnoge specifične lokalne osobine, kao i niz izrazitih detalja zajedničkih posebnoj muzičkoj praksi stočara, ne samo naših nego i drugih, pa i veoma udaljenih naroda Evrope, Azije i sjeverne Afrike (Rihtman, 1962).

Rihtman navodi nekoliko oblika pjevanja karakterističnih za ovu tradiciju. Riječ je o oblicima pjevanja pri kojima se glas potresa, što karakteriše vrsta rudimentarnog trilera sa uskim opsegom između tonova i labilnim položajem polustepena. U okviru ovog načina pjevanja izdvaja tri oblika:

1. putničko pjevanje i njemu srodno turćijanje, u kojima napjev obuhvata jedan stih, ali se produžava otegnutim načinom pjevanja, potresanjem glasa, umetanjem eksklamacija i završnim formulama „ohohoj", „hohoj" i „ehehej";
2. pjevanje od uha, čija je karakteristika završavanje na neodređenom višem ili nižem tonu, pri čemu pjevač tokom pjevanja drži prst u uhu;
3. deleganje, karakteristično za planinske oblasti, kojim čobani podstiču bikove na borbu, a koje se sastoji u pjevanju uz kuckanje prstima po grlu (Rihtman, 1962).

Rihtman primjećuje da je ova tradicija srodna starobosanskoj po osobinama tonalnih odnosa i karakterističnoj polifoniji u kojoj dominira odnos sekunde. Tonalne odnose karakterišu veoma uzak raspon, labilan položaj polustepena i hromatizam (Rihtman, 1962).

Druga tradicija koju Rihtman bilježi na prostoru Istočne Hercegovine srodna je malovaroškoj tradiciji, naročito po tome što u njoj dominira unisono pjevanje. Kada se javlja polifono pjevanje, ono po svojim karakteristikama pripada oblicima koji se mogu konstatovati i izvan teritorije Bosne i Hercegovine, odnosno na drugim prostorima nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Rihtman smatra da ova tradicija „u novije doba"[3] sve više prodire u Bosnu i Hercegovinu, potiskujući starinsko pjevanje u sekundama. Od malovaroških oblika kao najizraženije navodi pjevanje u paralelnim tercama, pjevanje na bas, ostinato i bordun bez ukrštanja glasova (Rihtman, 1962).

Pored Rihtmana, tradicionalnu muziku ovog kraja u novije vrijeme istraživali su etnomuzikolozi iz Beograda, među kojima su Sanja Ranković, Jelena Anđelković i Aleksandra Čabrilo. Sanja Ranković je terensko istraživanje na prostoru Istočne Hercegovine obavila krajem 2006. godine u Nevesinju, Gacku i Trebinju, a Jelena Anđelković od 2002. do 2006. godine u Trebinju. Aleksandra Čabrilo je svoja terenska istraživanja obavila u periodu od 2003. do 2006. godine u Nevesinju, Gacku i Bileći.

U navedenim istraživanjima na prostoru Istočne Hercegovine zabilježeni su različiti oblici vokalne tradicionalne prakse. Među njima se izdvajaju jednoglasno pjevanje, ganga, brojanice, odnosno izgovaralice, kao i noviji oblici dvoglasnog pjevanja (Ranković, 2007; Čabrilo, 2007; Anđelković, 2007).

3 Odnosi se na sredinu 20. vijeka.

Jednoglasno pjevanje zastupljeno je u muškoj i ženskoj vokalnoj praksi, a među jednoglasnim napjevima zastupljeni su različiti žanrovi, poput svadbenih, božićnih, slavskih, šaljivih i dječijih pjesama, uspavanki i jednoglasnog pjevanja za ovcama (Ranković, 2007; Čabrilo, 2007; Anđelković, 2007).

Ganga pripada starijem obliku dvoglasnog pjevanja, pri kojem jedan pjevač započinje pjesmu, a u trenutku kada nastupa drugi solista, odnosno onaj koji predvaja ili lomi, priključuju se i ostali izvođači (Ranković, 2007; Čabrilo, 2007; Anđelković, 2007).

Sanja Ranković i Aleksandra Čabrilo navode i brojanice, odnosno izgovaralice kao stariju dvoglasnu tradiciju. Kod ovih oblika dvojica solista započinju pjesmu, a ostali ih prate. Drugi solista preuzima pjesmu na posljednjem slogu distiha ili u toku prvog stiha. Muzička forma pjesama ove kategorije najčešće je građena na osmercu ili desetercu. Razlika između izgovaralice i gange, kako sam naziv pokazuje, ogleda se u načinu izgovaranja teksta. Presudnu ulogu ima prateći glas: dok u izvođenju gange ritmički ponavlja vokal na jednom tonu, u izgovaralici izgovara tekst zajedno sa glasom koji predvaja. S obzirom na to da se izgovaralica izvodi sa manje intenziteta nego ganga, melodija izgovaralice je znatno bogatija i ukrašenija (Ranković, 2007; Čabrilo, 2007).

U noviju dvoglasnu tradiciju ubraja se bećarac, koji u Istočnoj Hercegovini predstavlja ono što je u mnogim drugim krajevima Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije poznato kao pjevanje na bas. Jedan pjevač vodi, dok ostali basiraju ili predvajaju. Termin predvajanje preuzet je iz starijeg načina pjevanja, ali se u ovom obliku ne ostvaruje na isti način kao kod brojanica ili gange, jer je funkcija glasova drugačija (Ranković, 2007; Čabrilo, 2007; Anđelković, 2007).

Ove karakteristike tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine poslužiće kao osnova za analizu savremene vokalne prakse dviju istraživanih grupa.

MATERIJAL I METODE

Istraživanje je obuhvatilo proučavanje relevantne literature i terenski rad, koji je podrazumijevao višestruka snimanja muzičko-folklorne građe i razgovore sa kazivačima.

Prvo snimanje muzičko-folklorne građe sa Etno grupom *Vasilisa* obavljeno je 11. januara, a drugo 1. marta 2020. godine. U snimanju su učestvovale sljedeće članice grupe: Nedeljka Radan (1984), vođa grupe od njenog osnivanja, te Andrijana Albijanić (2002), Viktorija Kisić (2004), Julija Kureš (2002), Milica Simović (2003), Marija Šarenac (2000), Marija Samardžić (2003) i Marina Kolović (2003).

Snimanje sa Ženskom pjevačkom grupom Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* obavljeno je 12. januara, a potom i 5. marta 2020. godine. U snimanju su učestvovale sljedeće članice grupe: Mila Skočajić (1959), Borika Jović (1961), Gojka Dunđer (1965), Milijana Samardžić (1964), Radojka Popara (1961) i Željka Samardžić (1970).

U toku terenskih istraživanja korištene su metode posmatranja i intervjua, uz induktivnu metodu prikupljanja podataka (Čavlović, 2004). Intervjui su bili slobodnog tipa. Dobijeni podaci sistematizovani su u programu *Microsoft Word*, dok su muzički primjeri transkribovani i obrađeni u programu *Sibelius*. Snimanje je obavljeno pomoću mobilnog uređaja HTC 10.

Terenske i postterenske aktivnosti sprovedene su s ciljem da se:

1. prikažu najistaknutije karakteristike tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine;
2. utvrdi odnos istraživanih grupa prema savremenoj praksi tradicionalnog pjevanja;
3. utvrde razlozi zbog kojih se njihov izbor repertoara razlikuje;
4. sagleda njihovo poimanje tradicionalnog pjevanja u savremenoj kulturi.

Analiza je obuhvatila izbor repertoara, tekstualne i muzičke karakteristike izvedenih pjesama, način organizacije glasova i pojedine izvođačke postupke, kao i iskaze članica

grupa o načinu usvajanja i poimanju tradicionalnog repertoara.

U postterenskom radu primijenjene su analitička, deskriptivna i komparativna metoda. Deskriptivna metoda korištena je za opisivanje karakteristika analiziranog repertoara i načina izvođenja. Analitička metoda korištena je za raščlanjivanje analiziranih pjesama na njihove sastavne elemente i sagledavanje odnosa među njima, dok je komparativna metoda primijenjena za poređenje i tumačenje analiziranih primjera koje pomenute grupe izvode (Čavlović, 2004).

REZULTATI

Na repertoaru Etno grupe *Vasilisa* nalazi se ukupno 14 pjesama iz različitih krajeva šireg srpskog kulturnog prostora i četiri pjesme iz Istočne Hercegovine. Na repertoaru Ženske pjevačke grupe Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* nalazi se 15 pjesama iz Istočne Hercegovine, koje grupa izvodi na osnovu šest različitih napjeva, pri čemu više pjesama izvodi na jedan isti napjev. Izuzetak predstavlja pjesma *Tekla voda na valove*, koja je zabilježena i u Crnoj Gori i Istočnoj Hercegovini. Pjesme koje pomenute grupe izvode razvrstane su prema žanru, stihu, ritmu i obimu. U njihovom prikazu nije korištena potpuna melopoetska analiza. Izostavljeni su melopoetski oblik i kadence jer je u ovom radu akcenat stavljen prvenstveno na izvođaštvo pomenutih grupa, a ne na analizu melopoetskih oblika.

Etno grupa *Vasilisa*

Na osnovu analize izvedbi pjesama Etno grupe *Vasilisa* može se zaključiti da članice grupe pjesme izvode jednoglasno i bordunski dvoglasno. U novije vrijeme kao pratnju pjesmama uključile su i ritmičku podlogu, odnosno tarabuku i def. S obzirom na to da članice grupe nemaju formalno muzičko obrazovanje, ova dva membranofona instrumenta koriste kao oblik jednostavnije ritmičke pratnje, iako nisu karakteristična za tradiciju Istočne Hercegovine.

Upotreba instrumenata nije dosljedna: pojedine pjesme izvode uz njihovu pratnju, dok druge pjesme izvode bez instrumentalne pratnje. Analiza izvedenih pjesama pokazuje da bordun koji grupa naglašava nije uvijek intonativno stabilan, a u pojedinim pjesmama njegovo korištenje ne odgovara u potpunosti karakteristikama lokalne vokalne tradicije.

Slična pojava uočava se i u odnosu prema tempu. U transkribovanim primjerima prisutne su učestale promjene tempa, ponegdje i nakon samo dva takta izvođenja pjesme.

U pogledu stila pjevanja, kod stilizovanog repertoara članice uglavnom koriste ujednačen način pjevanja. Međutim, to se ne odnosi na pjesme iz Istočne Hercegovine, u čijem izvođenju pokazuju veću sigurnost nego pri izvođenju stilizovanog repertoara.

U njihovom pjevanju mogu se prepoznati pojedini elementi starijeg načina pjevanja karakterističnog za njihov lokalni muzički prostor. U stilizovanim pjesmama pojavljuju se sekundni završeci, dok cijela grupa najčešće izvodi melodiju prvog glasa, a jedna pjevačica izvodi bordun. Ovakav odnos glasova u pojedinim segmentima izvođenja podsjeća na odnos vodećeg i pratećeg glasa karakterističan za gangu. Na taj način, iako je njihov repertoar u velikoj mjeri udaljen od lokalnog repertoara Istočne Hercegovine, pojedini izvođački postupci ukazuju na prisustvo elemenata lokalnog muzičkog nasljeđa.

Ženska pjevačka grupa Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević*

Analizom pjesama sa repertoara Ženske pjevačke grupe Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* može se zaključiti da ih izvode u obliku gange. U njihovom izvođenju nije ustaljeno vezivanje jedne melodije za jedan tekst. Ukoliko određenu melodiju uspiju da

usklade sa tekstom, pjesmu izvode na taj način.

Solistkinja koja vodi pjesmu koristi brojne ukrase, među kojima se često javljaju glisando naniže i naviše, kao i vibrato. Prateći glas najčešće pjeva unisono ili se spušta za sekundu u odnosu na solistkinju. Ovakav odnos glasova može se povezati sa karakteristikama starijeg dvoglasnog pjevanja Istočne Hercegovine koje su u svojim istraživanjima opisivali Rihtman, Ranković, Anđelković i Čabrilo.

U njihovim izvedbama česte su i promjene tempa, kao i naglašavanje pojedinih slogova u pjesmi. Pjesme koje izvode po žanru su ljubavne, šaljive i svatovske, dok su tekstovi najčešće oblikovani u rimovanim dvostihovima, i to u nesimetričnom desetercu (X: 4,6–6,4), simetričnom osmercu (VIII: 4,4) i simetričnom dvanaestercu (XII: 6,6).

U analiziranim primjerima preovlađuju tri tonska niza: es1, f1, g1, as1; f1, g1, a1, as1, b1; f1, g1, as1, heses1. Jedinice mjere koje preovlađuju u pjesmama su 3/4, 4/4, 5/8, 5/4, 6/8 i 8/8.

DISKUSIJA

Rezultati istraživanja pokazuju da se savremena vokalna praksa Bileće ostvaruje kroz različite odnose prema tradicionalnoj muzici. Iako obje istraživane pjevačke grupe u svom djelovanju polaze od tradicionalnog muzičkog nasljeđa, njihov repertoar, način izvođenja i poimanje tradicije međusobno se razlikuju. Te razlike mogu se posmatrati kroz odnos prema zavičajnom repertoaru, način usvajanja pjesama i prisustvo elemenata tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine u savremenom izvođačkom kontekstu.

Ženska pjevačka grupa Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* svojim repertoarom neposrednije je vezana za muzičku tradiciju Istočne Hercegovine. Pjesme koje izvode pripadaju njihovom zavičajnom repertoaru, a same pjevačice ih određuju kao hercegovačku gangu. Njihovo izvođenje pokazuje povezanost sa karakteristikama starijeg dvoglasnog pjevanja ovog prostora, posebno u odnosu između vodećeg i pratećeg glasa. Iako se u izvođenju uočavaju određene promjene, poput ukrašavanja melodije, upotrebe glisanda, vibrata i promjena tempa, osnovni princip izvođenja ostaje povezan sa tradicionalnim načinom pjevanja.

Drugačiji odnos prema tradiciji uočava se kod Etno grupe *Vasilisa*. Njihov repertoar obuhvata pjesme iz različitih krajeva šireg srpskog kulturnog prostora, pri čemu pjesme iz Istočne Hercegovine čine samo jedan njegov dio. Ovakav izbor repertoara ukazuje na šire shvatanje tradicionalne muzike, koje nije ograničeno na lokalnu muzičku tradiciju. Istovremeno, način na koji članice usvajaju repertoar pokazuje da se proces prenošenja tradicionalnih pjesama mijenja u savremenom kulturnom i tehnološkom okruženju. Pjesme se usvajaju slušanjem i ponavljanjem, ali posredstvom audiovizuelnih snimaka dostupnih na internetu, a ne neposrednim prenošenjem između generacija.

Upravo se u ovom segmentu može uočiti jedna od značajnih razlika između tradicionalnog i savremenog načina usvajanja repertoara. Usmeno prenošenje, koje je karakterisalo tradicionalnu muzičku kulturu, u slučaju Etno grupe *Vasilisa* dobija novu formu. Internet postaje posrednik između izvođača i muzičke građe, dok se proces učenja i dalje zasniva prvenstveno na slušanju, ponavljanju i memorisanju. Na taj način tradicionalni način usvajanja pjesama nije u potpunosti napušten, već se mijenja njegov komunikacioni kontekst.

Istovremeno, analiza izvođenja pokazuje da preuzimanje pjesama iz različitih kulturnih sredina ne dovodi nužno do potpunog gubitka lokalnih izvođačkih karakteristika. Iako Etno grupa *Vasilisa* izvodi pretežno stilizovani repertoar i koristi elemente koji nisu karakteristični za tradicionalno pjevanje Istočne Hercegovine, kao što su tarabuka i def, u njihovom izvođenju mogu se prepoznati pojedini elementi lokalne vokalne tradicije. Posebno se izdvajaju sekundni završeci, način organizacije glasova i odnos melodije prvog glasa i

borduna, što može ukazivati na to da iskustvo pjevačica stečeno u lokalnom muzičkom okruženju utiče na način na koji oblikuju i izvode repertoar.

U tom smislu, razlika između dvije grupe nije samo razlika u izboru pjesama već i u načinu na koji se tradicija razumije i prenosi. Kod Ženske pjevačke grupe Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* tradicija je neposrednije povezana sa zavičajem i konkretnim lokalnim repertoarom. Kod Etno grupe *Vasilisa* tradicija se pojavljuje kao širi repertoarski prostor u kojem se pjesme iz različitih krajeva objedinjuju i prilagođavaju savremenom izvođačkom izrazu. Međutim, obje prakse pokazuju da tradicionalna muzika nije statična pojava, već da se njeni elementi mijenjaju, prilagođavaju i prenose u skladu sa savremenim uslovima izvođenja.

Poređenjem rezultata sa karakteristikama tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine može se zaključiti da je veza sa lokalnom tradicijom izraženija kod Ženske pjevačke grupe Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević*, dok se kod Etno grupe *Vasilisa* ta veza ostvaruje prvenstveno kroz pojedine izvođačke postupke.

Time se otvara pitanje odnosa između repertoara i izvođačkog stila: pripadnost određenoj tradiciji ne mora se nužno iskazivati samo izborom pjesama već i načinom njihovog izvođenja. U slučaju Etno grupe *Vasilisa*, upravo izvođački elementi predstavljaju prostor u kojem se lokalno muzičko nasljeđe može prepoznati i u repertoaru šireg kulturnog porijekla.

Stoga, rezultati ovog istraživanja ukazuju na postojanje različitih modela savremenog odnosa prema tradicionalnoj muzici u Bileći. Uočena su dva različita načina odnosa prema tradicionalnoj muzici. Prvi se ogleda u njegovanju užeg zavičajnog repertoara i očuvanju prepoznatljivih izvođačkih karakteristika lokalne tradicije, dok se drugi zasniva na izvođenju šireg regionalnog repertoara koji se prilagođava savremenom načinu izvođenja. Iako se razlikuju u izboru repertoara i načinu izvođenja, oba pokazuju da tradicionalna muzika i u savremenom kontekstu zadržava pojedine prepoznatljive elemente, dok se način njenog prenošenja, usvajanja i izvođenja mijenja.

ZAKLJUČCI

Na osnovu uvida u repertoar, način izvođenja i poimanje tradicije dviju istraživanih pjevačkih grupa moguće je sagledati različite oblike savremene vokalne tradicionalne prakse Bileće.

Istraživanje je pokazalo da ove dvije grupe nisu jednako povezane sa osnovnim i karakterističnim oblicima tradicionalnog pjevanja Istočne Hercegovine. Ženska pjevačka grupa Udruženja guslara *Vojvoda Gligor Milićević* svojim repertoarom i načinom izvođenja pokazuje izraženu povezanost sa zavičajnom tradicijom. U analiziranom repertoaru zastupljene su pjesme iz Istočne Hercegovine, koje članice određuju kao hercegovačku gangu. Njihov način izvođenja, posebno odnos vodećeg i pratećeg glasa, kao i pojedini ukrasi i sekundni završeci, može se povezati sa karakteristikama starijeg dvoglasnog pjevanja Istočne Hercegovine.

Etno grupa *Vasilisa* ima drugačiji odnos prema repertoaru. Njihov repertoar obuhvata pjesme iz različitih krajeva šireg srpskog kulturnog prostora, dok pjesme iz Istočne Hercegovine čine njegov manji dio. Njihov odnos prema tradiciji stoga nije prvenstveno zasnovan na njegovanju užeg zavičajnog repertoara, već na izvođenju šireg, stilizovanog repertoara koji obuhvata pjesme različitog regionalnog porijekla.

Ipak, analiza njihovih izvedbi pokazuje da udaljenost njihovog repertoara od lokalne tradicije ne znači i potpuno odsustvo lokalnih izvođačkih karakteristika. U njihovom izvođenju mogu se prepoznati pojedini elementi vokalne tradicije Istočne Hercegovine, među kojima se izdvajaju sekundni završeci, odnos vodećeg glasa i borduna te način

organizacije glasova koji u pojedinim segmentima podsjeća na odnos karakterističan za gangu.

Način usvajanja repertoara Etno grupe *Vasilisa* takođe pokazuje promjene u savremenom prenošenju tradicionalnog muzičkog znanja. Iako se pjesme i dalje usvajaju slušanjem, ponavljanjem i memorisanjem, neposredni prenos između generacija u velikoj mjeri zamijenjen je učenjem putem audiovizuelnih sadržaja dostupnih na internetu. Na taj način mijenja se posrednik u procesu prenošenja, dok osnovni princip učenja slušanjem i ponavljanjem ostaje prisutan.

Poređenje dviju grupa pokazuje da savremeni odnos prema tradicionalnoj muzici može imati različite oblike. U jednom slučaju tradicija se prvenstveno njeguje kroz lokalni repertoar i prepoznatljive izvođačke obrasce, dok se u drugom slučaju tradicionalni muzički materijal uključuje u širi i stilizovani repertoar, pri čemu se pojedini elementi lokalnog muzičkog nasljeđa zadržavaju u načinu izvođenja.

Stoga, se tradicionalna muzika u savremenoj vokalnoj praksi Bileće ne pojavljuje kao statična pojava. Ona se prilagođava novim repertoarskim, izvođačkim i komunikacionim okolnostima, pri čemu se pojedini elementi lokalne tradicije zadržavaju i u novim oblicima muzičkog izraza.

U tom smislu, istraživanje dviju pjevačkih grupa pokazuje da odnos prema tradiciji nije moguće sagledati isključivo kroz izbor pjesama koje izvođači izvode. Jednako važan je način na koji se te pjesme izvode, usvajaju i uključuju u savremeni kulturni kontekst.

LITERATURA

Anđelković, J. (2007). *Tradicionalno narodno pevanje i igre okoline Trebinja*. Diplomski rad, rukopis. Mentori: dr Dimitrije O. Golemović i dr Olivera Vasić. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Čabrilo, A. (2007). *Vokalna tradicija Nevesinja i okoline*. Diplomski rad, rukopis. Mentori: dr Dimitrije O. Golemović i dr Olivera Vasić. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Čavlović, I. (2004). *Uvod u muzikologiju i metodologija naučno-istraživačkog rada*. Sarajevo: Muzička akademija, Muzikološko društvo FBIH.

Ranković, S. (2007). *Dvoglano pevanje Srba u Nevesinju i njegovoj okolini*. Zbornik radova, Naučni skup Dani Vlade S. Miloševića. Banja Luka: Akademija umjetnosti, Muzikološko društvo Republike Srpske, 41–56.

Rihtman, C. (1962). *Narodna muzička tradicija Istočne Hercegovine*. Zbornik radova IX kongresa folklorista Jugoslavije. Sarajevo: Savez udruženja folklorista Jugoslavije, 75–81.

CONTEMPORARY VOCAL PRACTICE IN BILEĆA AS REFLECTED IN THE REPERTOIRE OF TWO SINGING GROUPS

Author: ANA LOJPUR
E-mail: ana.lojpur@student.au.unibl.org
Mentor: Assoc. Prof. Dragica Panić Kašanski
Department of Ethnomusicology and Musicology
Academy of Arts, University of Banja Luka

Introduction: This study examines the contemporary performance practice and repertoire of traditional vocal music in Bileća in relation to the basic and characteristic forms of traditional singing in Eastern Herzegovina. The research focuses on two female singing groups – an ethno group and a women's singing group – which differ in repertoire and approach to traditional music.

Aim: The aim is to identify the main characteristics of traditional singing in Eastern Herzegovina, examine the groups' relationship to contemporary traditional singing practice, and determine the reasons for differences in their repertoire.

Materials and Methods: Musical and folkloric material was recorded with both singing groups on several occasions. The collected data were systematized in Microsoft Word, while the musical examples were transcribed and processed in Sibelius. During the field research, observation and interview methods were used, along with the inductive method of data collection. The interviews were of a free type. Analytical, descriptive and comparative methods were also applied.

Results: The two groups differ in their relationship to traditional singing in Eastern Herzegovina. The repertoire of the women's singing group is closely related to local traditional forms, while the ethno group has a broader repertoire that includes songs from different regions. Nevertheless, elements characteristic of Eastern Herzegovinian traditional singing remain recognizable in its performances.

Conclusion: The two groups represent different forms of contemporary traditional vocal practice in Bileća. The women's singing group primarily preserves the local musical tradition, particularly Herzegovinian ganga, while the ethno group performs a broader, stylized repertoire. Despite these differences, both groups demonstrate the continued presence of traditional musical elements within contemporary performance practice.

Keywords: traditional music; vocal practice; Bileća; ethno group; singing group; ganga; field research.